

Sója Livia

Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter a magyar és a horvát irodalomban

(A magyar és a horvát Syrena-kódex összehasonlító vizsgálata)

Magyar és horvát katonák évszázadokon át bajtársakként harcoltak közös ellenségük, a Török Birodalom ellen. A két nemzet sorsközössége talán éppen a törökökkel vívott hosszú és kegyetlen küzdelem során mutatkozott meg a legelemibb erővel. E korszalem igazi megtestesítője a Zrínyi-család: tagjai – származásuk és hatalmas (Dél-Baranyától egészen az Adriai-tengerig terjedő) birtokaik révén – egyszerre voltak magyarok és horvátok. Az 1566-os szigetvári csata a magyar-horvát összetartozásnak, mondhatni testvériségnek az egyik legkiemelkedőbb példája. A történet ismert: magyar és horvát vitézek, élükön a neves hadvezérrel és horvát bánnal, Zrínyi Miklóssal (Nikola Šubić Zrinski, 1508-1566) vállvetve, hősiessen hadakoztak Szulejmán szultán sokszorosán túlerőben levő csapatai ellen. Minden külső segítség nélkül, több mint egy hónapon át védtek a kis magyar végvárat, amely azonban stratégiaileg rendkívül fontos szerepet játszott a Bécs felé vezető úton. Amikor már erejük fogytán a vég közeledtét érezték, Zrínyi Miklós és megmaradt pár száz magyar és horvát katonája kitörték a rommá lőtt várból, feláldozva életüket.

A szigetvári hős dédunokáját, az ő nevét viselő Zrínyi Miklóst (1620-1664) elsősorban híres ősének dicsőséges tette indította arra, hogy tollat ragadva, és „*Mastan immár Marsnak hangassabb versével*”, valamint „*Fegyvert s vitézt*”² énekelve az utókor számára megörökítse Szigetvár elestének történetét. Másodsorban, dédapja korának problémái még mindig aktuálisak voltak, hiszen az Oszmán Birodalom állandó jelenléte és pusztításai továbbra is gyötörték a magyar és a horvát népet.

A *Szigeti veszedelem* cselekménye – előzményeivel és az epikus kellékekkel bővítve – Szigetvár végharcát eleveníti meg. Erről a horvát-magyar egységről a költő és hadvezér Zrínyi egyik epigrammájában így szól: „*Mi boldogok voltunk, // Együtt éltünk, holtunk.*”

Azt a tényt, hogy a Zrínyiek joggal nevezhették magukat *duarum patriarum filii*-nek („két haza fiá”-nak), mi sem támasztja alá jobban, mint Zrínyi Miklós *Adriai tengernek szirénája* (Bécs, 1651.) című verseskötetének horvát nyelvű változata, amelyet – valószínűleg bátyja ösztönzésére – Miklós öccse, Péter (1621-1671) készített el *Adrianskoga mora sirena* (Velence, 1660.) címmel.

Művének elkészülte után Zrínyi Miklós tisztázatot készíttetett fogalmazványáról, minden bizonnyal azzal a szándékkal, hogy legyen egy javított, olvashatóbb másolata (amely majd hasznos lesz a szöveg nyomdába való küldésekor). Ez a lemásolt, autográfokkal – saját bejegyzéseivel, javításával – teleírt példány az ún. *zágrábi kézirat*. Mielőtt azonban Cosmerovius Máté nyomdájába küldte volna, Zrínyi ezt a kéziratot még egyszer átjavította (szakaszokat törölt, újakat iktatott be, javított verselésén, vagy például a c-ke-t kijavította c-kre), majd lemásoltatta íródeákjával. Sajnos, ez a nyomda számára készült

1 tudomány és társadalom

másolat az idők folyamán elveszett. A javításokról azonban a *bécsi kiadásból* tudomást szerzünk. Benne 36 esetben változtatott a *Szigeti veszedelem* eredeti verselésén – tudatosan törekedett tehát arra, hogy eposzából kiküszöbölje a verselési hibákat (igyekezett betartani a 12-es szótagszámot). Néhány helyen művészi okokból módosított az eredeti szövegen, pl. a drámaibb hatás kedvéért a II. énekből kihúzott három szakaszt, amely Thuri György előkészületeit részletezi – mivel később őt nem juttatja szerephez. Ezen kívül tisztázatában lírai versei nem időrendben követik egymást (ahogy fogalmazványában), tehát itt már művészi szándékainak megfelelően komponálta költeményeit. Az 1651-ben nyomtatott, kiadási helye alapján *bécsi kiadásnak* nevezett verseskötet bizonyos nyelvjárási – helyesírási, nyelvi – eltéréseket mutat a *zágrábi kézirat*hoz képest.³ Jenei Ferenc szerint a nyelvjárási változások helyét és végrehajtóját nem Zrínyi környezetében, hanem a nyomdában kell keresni, szerinte a *Syrena-kódex* korrektora más nyelvjárást beszélt és a helyesírása is különbözött Zrínyiétől.⁴ Piszarevics Sándor is azt állítja a korrektorról, hogy „elég önkényesen járt el”, mert a metrikai és helyesírási hibákon kívül a szövegen is javított, amivel „elrontotta Zrínyi Miklós jellegzetes nyelvezetét”.⁵ Ezek a nézetek azonban nincsenek bizonyítva, és itt Horváth Katalin megállapításaira hivatkozom: a kézirat és a kiadás nyelvállapota nem két különböző nyelvjárást képvisel, hanem egy nyelvállapot különböző fázisait – a bécsi kiadás ugyanis a kéziratához képest más formákkal vegyült állapotot tükröz.⁶ Minden következtelensége ellenére, a bécsi kiadás ortográfiája fejlettebb, korszerűbb, mint a kéziraté. Egyértelműbb hangjelölés, a hosszú és rövid magánhangzók megkülönböztetése, az írásjelek pontosabb használata jellemzi. Ebből az a következtetés is levonható, hogy maga Zrínyi is belevihette szövegébe az említett módosításokat, mivel érdekében állott, hogy verseskötete megfeleljen a korabeli irodalmi normának. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy a kézirat jelrendszere régebbi nyelvállapotot őriz.

Nem sokkal bátyja művének megjelenése után Zrínyi Péter (1621-1671) nekifogott a *Syrena-kódex* horvát fordításához. Fordítói-átdolgozói munkája 1651-1655 közé tehető. Bátyjához hasonlóan ő sem igazán tartotta magát írónak, hanem inkább katonának, s ezt a tényt ugyanúgy kiemeli az *Adrianskoga mora sirena* előszavában: „...*pisah jer ova ne kako dijak, nego kako krajinski vaš tovariš...*”⁷ egyúttal elnézést kérve ezzel verselésének, stílusának esetleges hibáiért. Horvát olvasóinak felhívja a figyelmét arra is, hogy nem akar bátyja versenytársa lenni: „...*ne štimajući zato, da bi se tim takmac momu bratu Zrinskomu Mikloušu...*”⁸, inkább meg akarja ismertetni a horvát olvasóközönsséggel bátyja nagyra becsült művét. De tudta: ahhoz, hogy ezt megfelelő módon tehesse, szükség van bizonyos változtatásokra: a művet a horvát körülményekhez, a horvát világszemlélethez kellett illeszteni. (Ahogyan ezt – később – Wilhelm von Humboldt megfogalmazta: ahány nyelv, annyi különböző világfelfogás.⁹) Ezek persze nem jelentős változtatások, hiszen a két nemzet akkori helyzete nem sokban különbözött.

Miklós és Péter irodalmi tevékenységének valódi célja ugyanaz – buzdítani a törökök elleni harca –, viszont „célközönségük”, akihez fordulnak verseskönyvük előszavában, azaz „ajánlásában”, nem azonos. Miklós a magyar nemességet, Péter pedig a horvát katonaságot szólította meg. Péter némileg hosszadalmasabban, mondhatni patetikusabban üdvözli a horvát vitézeket. Az ajánlás többi részében is inkább ő használ ilyen hangvételt. Miklós az olvasóhoz címezi előszavát, Péternél nincs ilyen alcím. Politikai allúziók is csak a horvát mű előszavában vannak: „...*premda od vnojih zapušćeni i skoro za nemar vrženi jesmo*”¹⁰. Mindketten elnézést kérnek az olvasótól verseik „tökéletlenségéért”, és itt

mindkettőből megszólal a feudális törökverő nagyúr, amikor azt mondják, hogy nem ez az igazi mesterségük: fő foglalkozásuk nem a toll-, hanem a kardforgatás. Abban az időben a társadalom nem becsülte túl sokra a költői tevékenységet. Miklós törekedett arra, hogy a barokk *varietas-elnvk* megfelelően szépítse művét : „*Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy, osztán szegény az magyar nyelv...*” Péternél hiányzik ez a mondat, viszont magasztalja bátyja tehetségét és művét, némi-képp mintha arról akarná meggyőzni az olvasókat: ő egy különleges költeményt olyan módon fordított le, hogy azt az átlagos olvasó is megérthesse. Miklós – magyarázva miért tulajdonítja dédapja kezének Szulimán halálát – felsorolja az eposz megírásához használt történelmi-irodalmi forrásokat: Zsámboki (*Sambucus*) és Istvánffy (*Istvánfi*) történelmi művei mellett „*horvát és olasz cronikábul*” is merített,¹¹ az előszó elején pedig Homéroszt (*Homerus*), Vergiliuszt (*Virgilius*) hozza fel példaképeknek: „*Fabulákkal kevertem az históriát; de úgy tanultam mind Homerustul, mind Virgiliustul...*”. Péter előszavában nincsenek név szerint felsorolva a források, csak általánosságban beszél magyar és latin krónikákról, amelyeket fivére használt művéhez („...*iz vnoghi kronik, tuliko vugarskih, dijačkih, kuliko latinskih...*”). Ő inkább munkájának indítékairól beszél: híressé szeretné tenni hazáját, azaz a világ figyelmét ráirányítani a szülőföldjén folyó igazságtalanságokra; a költeménye révén példát mutatni a kortársaknak és végül, de nem utolsósorban, örömet szerezni a szigetvári hősök leszármazottainak.

A két mű rendeltetése ugyanaz, és Péter ennek a célkitűzésnek megfelelően helyezi el egyéni változtatásait. Már előszavában hangsúlyozza a horvát néphez való tartozását, „*na hrvacki naš jezik stumačiti*”¹², másutt pedig kiemeli a szigeti hősök horvátságát. Például a magyar *Szigeti veszedelem* IX. énekének 77-78. versszakait: „*Ha mit az én magyar verseim tehetnek*” ; „*Mig az nap meg nem áll, mig az magyar nemzet*”, kibővítve további két versszakkal, Péter ekképpen „horvátosítja” : „*hrvacka sprout turskoj dokle sabla grede*”¹³ (IX/103). Ugyanezen ének utolsó versszaka (IX/112) szintén Péter szerzeménye: „...*jer vidim, da j' opasnost hrvackomu domu*”¹⁴.

Már Miklós sem titkolta el németellenességét, Péter viszont a horvát *Zrínyiaszban* még jobban nyomatékosította azt; kifejezésre juttatva ezzel a horvát nemesség viszonyát a Habsburg-házhoz. A VI. énekben – ebben található egyébként a legtöbb változtatás – Miklós 28-29. versszakait Péter két olyan versszakkal töltötte meg, amelyekben még erősebben kimutatja a németek iránti ellenszenvet : „*Malo j' ki prijazan jur nimšku ne spozna...*”¹⁵ (VI/34). Az *Adrianskoga mora sirena*-hoz írt bevezető tanulmányában Tomo Matić is kiemeli a strófák gyarapodásának ezt a jellemző helyét, ahol Péter bátyjánál sokkal erőteljesebben hangsúlyozza a Habsburg-ház iránti gyűlöletét.¹⁶

Ahogy a magyar *Syrena-kódexnek*, úgy horvát verziójának is van kéziratos és nyomtatott változata. A Bécsi Nemzeti Könyvtárban őrzött kéziratos, a sorok és versszakok szerkezete szempontjából közelebb áll az eredeti magyar szöveghez. Viszont nem teljes az eposz: csak az első nyolc éneke van meg, a VIII. ének is hiányos, csak 80 strófát tartalmaz, továbbá hiányzik a *Szigeti veszedelem* első hét versszaka. Ez a hiány azonban azzal magyarázható, hogy a kéziratos első lapja elveszett. Vujicsics D. Sztoján, aki behatóbban foglalkozott Zrínyi Péter kézirata és a nyomtatott kiadás viszonyával, úgy véli, hogy a bécsi kéziratos nem tűnik első fogalmazványnak – csak helyenként vannak benne apróbb javítások –, hanem inkább a már javított első kéziratos másolatának a benyomását kelti.¹⁷

Péter tehát – az eddigi szakirodalom véleménye szerint – miután lefordította a *Szigeti veszedelem* több mint felét, abbahagyta munkáját, majd újrakezdte az egészet. Az *Adrijanskoga mora sirena* 1660-ban jelent meg nyomtatásban Velencében. Vajon miért kezdte újra a fordítást? Josip Vončina Péter cselekedetének lehetséges okairól, motívumairól így vélekedik:¹⁸ lehet, hogy zavarta őt a rímek metrikai egyszerűsége – ugyanis a bécsi kéziratban Péter még következetesen ragaszkodott fivére versmértékéhez (ahol a rímek főleg a sorok végén vannak), a velencei kiadásban viszont az *Opsada Sigeta*¹⁹ már kétszeresen rímeltetett, azaz a sorok végén és közepén is van egybecsengés. Második lehetséges okként Vončina a bécsi kéziratnak a magyar szövegtől való szinte teljes „függőségét” nevezi meg. A már említett metrikai egyezéseken kívül, a bécsi kéziratban a versszakok száma is teljesen azonos, a velencei kiadásban viszont Péter az eredetiből 41 strófát kihagyott, 137 újat pedig beiktatott. Péter is 15 énekre osztja fel művét, azonban Miklós 1566 versszaka helyett ő 1699-et ír és a versszakszámok sem egyeznek meg. Arról is különböző vélemények vannak, hogy mennyi ebből Péter saját költeménye. Franjo Iveković szerint 84 versszakról van szó, ezek morális fejtegetéseket tartalmaznak,²⁰ Piszarevics Sándor 111-re teszi Péter eredeti strófáit,²¹ Đuro Novalić viszont ennél is többet vél: 137 versszakot tulajdonít Péternek.²² Sőt, Novalić azt írja, hogy az egész horvát eposzban alig van olyan versszak, amely teljesen megegyezne a magyar eposzéval.²³ Véleménye szerint itt nem csak a horvát nyelv szelleméhez való igazodásról, vagy a szebb kifejezésre való törekvésről van szó, hanem gyakran a saját verssorok hozzáadásáról, ezek beillesztéséről a strófák közepére vagy végére. Az alapgondolat így helyenként lényegesen megváltozott: erőteljesebbé vagy lágyabbá vált. Sok helyütt ez nyilvánvalóan a rím és a forma miatt volt szükséges. Amíg Franjo Iveković²⁴ szinte feleslegeseknek tartja Péter hozzáadott versszakait – mert úgy véli, az eposz egészének megértése szempontjából nem „feltétlenül szükségesek”, sőt, mi több, szerinte néhány helyen csak az eredeti magyar szöveg alapján lehet megérteni a horvát szöveget –, addig Đuro Novalić,²⁵ Péter költői képességeiről szólva, azt mondja, hogy eredeti versszakaiban kifejezésre jut a meditálásra való erős hajlam: a szerencséről való elmélkedés Péter saját versszakainak több mint felében található meg. A horvát *Syrenaban* vannak olyan versszakok is, ahol egy magyar strófának felel meg két horvát; ilyen esetekben általában az alapgondolat lett feldolgozva és leírásokkal meg díszítő jelzőkkel dúsítva. Ritkán, de előfordul az is, hogy két magyar versszaknak felel meg egy horvát. Lássunk példákat ezekre!

A horvát *Syrena-kódexben* az eposz előtt a két *Idillium Pisam I.* és *Pisam II.* címmel szerepel (I. és II. ének). Az *I. Idillium* 71 versszakát Péter 56-ra redukálja. Hiányoznak például a 27, 31, 49 sorszámú versszakok (talán nem tetszettek neki). Némely versszakokat összevon (pl. *Idillium I./24, 25 – Pisam I./27; Idillium I./26, 27 – Pisam I./28*), és van, ahol meg két horvát strófában fordítja le a magyart (pl. *Idillium I./39 – Pisam I./37, 38*). Miklós négysoros tizenkét szótagú strófáit Péter átírja háromsoros tizenkettesekre. Az *I. Idillium* lerövidítése néhány helyen azzal magyarázható, hogy Péter tudatosan kihagyja azokat a verssorokat, ahol *Licaonról*²⁶ van szó, ugyanis verseiben Miklós így nevezi szerelmi vetélytársát, aki nem más, mint Frangepán gróf, Péter sógora (Péter felesége Frangepán Katalin volt). Miklós kedvesnek éppen nem nevezhető attribútumokkal illeti *Licaont*:

*Szeret az Viola, de jaj! nem engemet:
Szereti Licaont, azt a hamis ebet,*

*Az ki meg nem győzhet semmivel engemet:
Annak adja magát, szaggatván szüvemet.*

(I. Idillium/54)

A *II. Idillium*ot meghagyja eredeti 36 stórfájával és 4 verssorával, viszont a cím alá alcímet („*u kojoi se spoznaje tužba zvirara*”²⁷) tesz, ez a magyar változatban nincs (de az *I. Idillium* alatt van!). A stórfák számozása azonban nem teljesen azonos és itt is kihagy bizonyos versszakokat (pl. 27, 28), saját hozzáköltéseivel helyettesítve őket. A sorvégi ún. *négy-sarkos* rímetek, bátyjához hasonlóan igyekszik következetesen betartani. De nem tizenkettesekben, hanem tizenegyes verssorokban. Az 1-2. és 3-4. sorok negyedik szótagjait is rímelteti (tehát metszetrímet használ):

*Tak pred manom, ah, ne biži, Viola,
Nis hijenom, da bi me se lecala,
Nit harpija, koj bi se ugibala,
Nit sam zmija, koje bi se bojala.*

(Pisam II.14)

Érdekes, hogy a Miklósnál tapasztalt rövidülés-tendencia a *II. Idillium*ban Péternél éppen fordítva van. Nála a *Pisam I.* a rövidebb és dinamikusabb. (Ugyanakkor a *Szigeti veszedelem* esetében ez nem így van, ott ugyanis Péter a terjengősebb). Miklós antropomorfizáló tájbrázolásait (*Késmárk tetején nőtt kemény tölgyfa = Viola*). Péter néhol horvát elnevezésekkel helyettesíti: pl. *Késmárkból Velebić* (azaz a Velebit-hegység) lesz; másutt meg egyszerűen hegyet vagy pl. a *Dráva* helyett tengert ír. A mitológiai alakokat sem fordítja le mindig, pl. kihagyja Plútó és Proserpina szerelmét. Péter ugyanazokat a petrarkizmusból származó „sablonos” kifejezéseket használja Viola szépségének leírásában, mint amelyeket a horvát trubadúrok²⁸ alkalmaztak szerelmükhöz intézett verseikben, pl. „*lice bijelo kao snijeg*”, azaz „olyan fehér arc, mint a hó”, „*zlatne kos*”, azaz „arany haj” úgyhogy itt nem csupán Miklós Violájának „*szép fehér lábát*”, „*arany haját*” fordítja le, hanem merít a horvát szerelmi költészet eszköztárából (Más kérdés, hogy vajon Miklós is kölcsönvett-e ezekből?). Péter „cenzúrai” Miklós lírai verseinek horvát fordításában a legjellemzőbbek: elhagyja *Licaont* (mint említettem, sógorára, Frangepán Györgyre való tekintettel), nem fordítja le az általa túlságosan „erotikusnak” vélt részleteket (pl. *A vadász és echo* című versből kihagyja a 3. és 4. versszakokat; illusztrációként csak néhány sor: „*Sokszor szép két lábát, / Melynél nap nem láthat / Szöbbit, valamerre jár*”).

A két *Syrena-kódex* együtt olvasása és elemzése során egyértelművé vált számomra, hogy a horvát *Syrena*val kapcsolatban nem lehet csupán fordításról beszélni, annál sokkal többről van szó. Zrínyi Péter művében kreatívan felhasználta a rendelkezésére álló anyagot, s ezzel kapcsolatot teremtett nemcsak a két (magyar és horvát) irodalom között, hanem a két nép és annak világszemlélete között is. Ennek következtében – vagy inkább ennek köszönhetően – kiderült, mi az, ami összeköti a két nemzetet (hasonló politikai törekvések, közös ellenség - törökök, németek) és miben különböznek egymástól (vallási különbségek, néhol „vérmérséklet-beli” eltérések). A horvát *Syrena* ezen kívül szerkesz kapcsolódik a régebbi horvát irodalomhoz: a hőskölteményekhez, népi énekekhez, Brne Karnarutić eposzához és a reneszánszkor dalmát költőkhöz. Ez az összefüggés

a magyar *Zrínyiász* szempontjából is fontos, hiszen rávilágít Zrínyi Miklós művének némi kérdésére (pl. a *Zrínyiász* nem-történeti horvát hősei részben a horvát népversekből kerültek bele a magyar eposzba). Vagyis mindkét költő alkotó módon használta fel a rendelkezésére álló anyagot: a család levéltárát, könyvtárát és a horvát-magyar szájhangományt.

A magyar és a horvát *Syrena-kódex* fő különbségeit Péter „moralizáló” versszakai okozák. Ezekben ő – általánosítva és ezzel kibővítve a magyar szöveg egy-egy verssorában leírt gondolatot – Istenről, szerencséről, szépségről, életről, halálról elmélkedik. A legtöbb esetben a *Zrínyiász* cselekményét teszi statikusabbá ezzel, de előfordul, hogy éppen emiatt lesz feszültebb a várakozás. Péter eredeti strófái, valamint a kihagyott magyar versszakok arra engednek következtetni, hogy a horvát *Syrena-kódex* szerzője jobban kifejezésre juttatja a törökök és a németek iránti ellenszenvet: keményebben fogalmaz, olykor sértőbb szavakat használ, és kihagy olyan jelzőket, amelyek esetleges jó tulajdonságaikat mutatnák be (s amelyek a magyar szövegben gyakran megvannak). Péter szinte mindegyik saját versszakában Istent vagy a hitet is említi, jobban hangsúlyozva ezzel az eposz vallási jellegét, azaz a szigetvári harc jelentőségét a kereszténység szempontjából. Változtatásai, azaz a horvát olvasóközönséghez szóló adaptációi a személy-, és földrajzi neveken túl, a magyar jelző következetes kihagyásában nyilvánulnak meg (Zrínyi Miklós és az egész szigeti védősereg jellemzésében). Nála a magyarok (*Ugrn*) a szövetségeselek szerepében tűnnek föl, mint egyes csapatok vezérei vagy egyes vitézek, amíg a szigeti védők „magja” és főleg Zrínyi Miklós, inkább horvát nemzetiségű. A magyar *Zrínyiász*ban ez fordítva van. Péternél ebben bizonyos jelei mutatkoznak horvát elfogultságnak, ami magyar részről Miklósról jóval kevésbé jellemző.

„A XVII. század előtt a horvát nemesség szerepe az irodalmi életben főleg a mecénatúrára korlátozódott, Zrínyi Miklóssal és Péterrel pedig belép az aktív költészet mezejére, ráadásul egyszerre két nyelven”²⁹ – írja Josip Vončina a horvát *Syrena* előszavában. A Zrínyi-fivérek tehát, sokban járultak hozzá a horvát és a magyar irodalom történetéhez. Egyfelől velük kapcsolódik be a főnemesség a költői tevékenységbe – legalábbis horvát részről –, másfelől pedig – magyar és horvát nyelven alkotva – az akkori társadalmi-politikai helyzetet is híven tükrözik. Azt a kort, amelyben a kétnyelvűség és a két néphez való tartozás fogalma természetes jelenség volt. A Zrínyi-fivérek közvetítők lettek a két nép egymáshoz való közeledésében. Miklós a magyar irodalom egyik legnagyobb személyiségévé vált, Péter pedig a horvát nemzettudat formálódását segítette elő. Ez persze nem jelenti azt, hogy Miklós jelentősége ezáltal kisebb lenne a horvát történelemben, vagy Péteré a magyarban. A Zrínyi-testvérekhez hasonló történelmi-irodalmi személyek nélkül nehezebb lenne megtalálni azokat az összefüggéseket, amelyek rávilágítanak két (vagy több) nemzet egymáshoz való viszonyára.

Jegyzetek

¹ Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem: I. ének / 1. versszak / 4. sor*

² *Uo. 2. versszak / 1. sor*

³ Pl. mast ~ most és fordítva; szív ~ szív; gi, li, ni ~ gy, ly, ny; jü ~ jő ; kell ~ köll ; legyen ~ légyen ; ád ~ ad ; kíván ~ kíván ; esmér ~ ismér ; jobbét ~ jobbít ; a c-k ismét cz-k lesznek.

⁴ Jenei Ferenc: *Jegyzetek a Szigeti veszedelem szövegéről = Irodalomtörténeti Közlemények*, 1959, 84-89. o.

⁵ Piszarevics Sándor: *A magyar és horvát Zrínyiász*, Zagreb, 1901, 22. o.

⁶ Horváth Katalin: *Opponensi vélemény Orlovsky Géza: A zágrábi Syrena-kódex textológiai problémái c. kandidátusi értekezéséről.*

⁷ Szabad fordításban (a továbbiakban: szf.): „ezt nem diákként (= költő, irodalmár) írtam, hanem mint harcostársatok”, in: Petar Zrinski: *Adrijanskoga mora sirena, priredio Tomo Matic*, in: *Stari pisci hrvatski, Svezak 32*, Zagreb, 1957, 19. o.

⁸ Szf: „nem azért szerkesztettem [e művet], hogy versenytársa legyek bátyámnak, Zrínyi Miklósnak”, in: uo.

⁹ Wilhelm von Humboldt *Weltanschauung-elmélete szerint ahány nyelv, annyi féle különböző világfelfogás létezik. Vö.: Wilhelm von Humboldt: Válogatott írásai*, Budapest, 1985.

¹⁰ Szf: „annak ellenére, hogy sokan elhanyagolnak minket, majdnem teljesen nem törődnek velünk”

¹¹ Ami a horvát „krónikát” illeti, valószínűleg Brne Karnarutić: *Vezetje Sigeta grada című művére gondolt.*

¹² Szf: „a mi horvát nyelvünkre lefordítani”

¹³ Szf: „amíg a horvát kard eléri a törököt”

¹⁴ Szf: „mert látom, hogy a horvát haza veszélyben van”

¹⁵ Szf: „kevesen vannak, akik nem ismerték fel a német „barátságát” ”

¹⁶ Petar Zrinski: *Adrijanskoga mora sirena*, i.m.

¹⁷ Vujicsics D. Sztóján: *Zrinski Petar: Adrijanskoga mora sirena = Irodalomtörténeti Közlemények*, 1959, 545. o.

¹⁸ Josip Vončina: *Petar Zrinski – predgovor (előszó) 14. o. In: Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zagreb, 1976.

¹⁹ *Opsada Sigeta = Sziget ostroma, azaz a Szigeti veszedelem.*

²⁰ Franjo Iveković: *Hrvatska Zrinijada prema magjarskoj*, in: *Književnik III*, Zagreb, 1866, 328. o.

²¹ Piszarevics Sándor: i.m. 35. o.

²² Đuro Novalić: *Mađarska i hrvatska Zrinijada, Hrvatska književnost prema stranim književnostima, Svezak I., Filozofski fakultet u Zagrebu*, 1967, 124. o.

²³ Uo. 84. o.

²⁴ Franjo Iveković: i.m. 329. o.

²⁵ Đuro Novalić: i.m. 86. o.

²⁶ Szusity Xénia: *Zrínyi Miklós lírai verseinek horvát változata*, in: *Zrínyi-dolgozatok*, Budapest, 1984, 148. o.

²⁷ Szf: „amelyben megismerjük a vadász panaszát”

²⁸ Horvát „petrarkisták” a 15-16. században: *Džore Držić, Šiško Menčetić, Mavro Vetranović.*

²⁹ Szf. Josip Vončina: *Petar Zrinski: Előszó*, i.m. 9. o.

További felhasznált irodalom:

Bertényi Iván – Gyapay Gábor: Magyarország rövid története, Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1993.

Drasenovich Mária: Zrínyi Miklós könyvjegyzetei, Pécs, 1934.

Frangeš, Ivo: Povijest hrvatske književnosti, Zagreb-Ljubljana, 1987.

Jelčić, Dubravko: Povijest hrvatske književnosti, Naklada Pavičić, Zagreb 1997.

Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

Kombol, Mihovil: Povijest hrvatske književnosti, Zagreb, 1961.

Kovács Sándor Iván: A lírikus Zrínyi, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Kovács Sándor Iván: Adriai tengernek szirénái: Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter = Irodalomismeret, 2001. 3-4. szám.

Négyesi László: Gróf Zrínyi Miklós művei, I. kötet, Budapest, 1914.

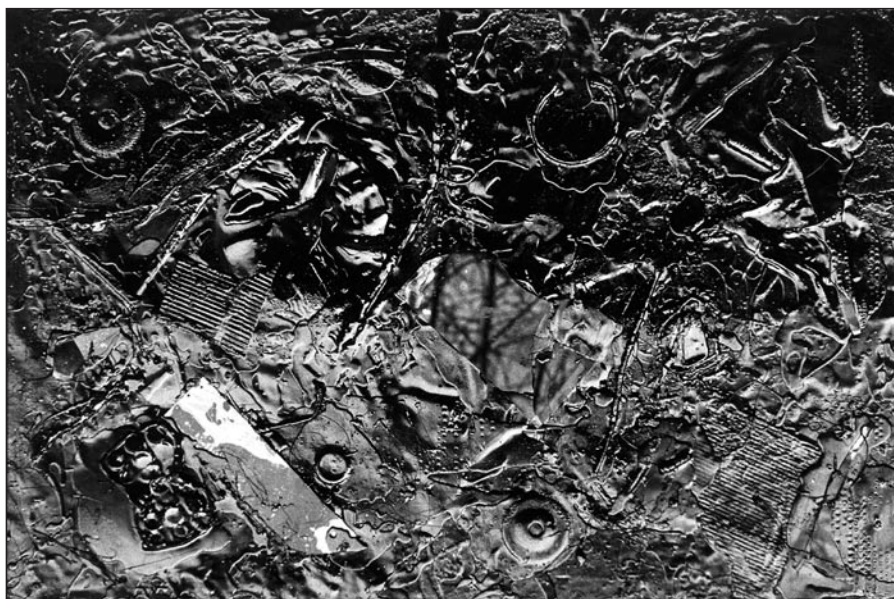
Pusztaszeri László: Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér = Horvátországi Magyarság, 1996. 7. szám, 24-30. o.

Slamnig, Ivan: Prvi stari pisci hrvatski, Forum Zagreb, 1969, br. 12.

Thúry József: A Zrínyiász = Irodalomtörténeti Közlemények, 1894.

Vončina, Josip: O jezičnim kontaktima u Karnarutičevu „Vazetju Sigeta grada”, in: Sigetska epopeja – Zbornik radova, Senj i Zadar, 27. i 27. studenog 1984.

Zrínyi Miklós: Adriai tengernek szirénája, In: Zrínyi Miklós összes versei, Unikornis Kiadó, Budapest, 1995.

Töredék, 1993, bitumenöntvény, vászon, 1x1 m; 1x1,5 m